

سرشناسه:	کریمی، قربانعلی، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور:	تعارض بینات در باب قضاء/قربانعلی کریمی.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری:	۳۷۶ ص.؛ ۵/۱۴×۲۱/۵ س.م.
شابک:	۹-۹۸۰-۹۶۴-۱۹۵-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	چاپ دوم: ۱۳۹۵ (فیا)
موضوع:	گواهی و گواهان (فقه)
موضوع:	تعارض ادله
موضوع:	ادله و شواهد (حقوق)
موضوع:	اصول فقه شیعه
شناسه افزوده:	جامعة المصطفی ﷺ العالمية.
شناسه افزوده:	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
شناسه افزوده:	Almustafa International University Translation and Publication center
رده بندی کنگره:	۱۳۹۴ ت۷/ک۴۵/۴/۱۹۵ BP
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۳۷۵
شماره کتابشناسی ملی:	۴۰۸۲۴۸۲

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

تعارض بینات در باب قضاء

مؤلف: قربانعلی کریمی

چاپ دوم: ۱۳۹۵ ش / ۱۴۳۸ اق

ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۷۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰ نسخه

مراکز پخش

ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸

تلفن: ۰۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵ - ۹ / ۰۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵ (داخلی ۱۰۵)

ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه، تلفن: ۰۲۵ - ۳۲۱۳۳۱۰۶

ایران، قم، مجتمع ناشران، طبقه سوم واحد ۳۰۸، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۴۰۲

pub.miu.ac.ir ✉ miup@pub.miu.ac.ir https://telegram.me/pub_almostafa

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت الله یزدانی

تعارض بیّنات در باب قضاء

قربانعلی کریمی

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر
المصطفی ﷺ

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی رحمته‌الله و مقام معظم رهبری (دام‌ظله‌العالی) می‌باشد.

«جامعة المصطفیٰ رحمته‌الله العالمیة» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی رحمته‌الله «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ رحمته‌الله» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ رحمته‌الله

فهرست

مقدمه ۱۳

بخش اول: مفهوم بیّنه و تعارض

۱. بیّنه و اقسام آن ۱۷

گفتار اول: مفهوم بیّنه، اقسام آن و مفهوم مدعی و منکر ۱۷

مفهوم بیّنه ۱۷

۱. بیّنه در لغت ۱۷

۲. بیّنه در قرآن ۲۰

۳. بیّنه در اصطلاح فقیهان ۲۲

الف) ثبوت حقیقت شرعیه ۲۳

یکم) اقوال فقها ۲۴

دوم) ادله (ظهور انصرافی و تبادل دو شاهد از بیّنه در لسان شرع) ۲۹

ب) ثبوت حقیقت متشرعیه ۴۱

یکم) اقوال فقها ۴۲

دوم) ادله (کثرت استعمال، قرائن، روایات) ۴۴

ج) عدم ثبوت حقیقت شرعیه و متشرعیه (حقیقت لغویه) ۷۰

یکم) اقوال فقهاء ۷۰

۷۷.....	دوم) ادله.....
۸۵.....	سوم) نظر مورد قبول.....
۸۶.....	اقسام بینة.....
۸۸.....	مفهوم مدعی و منکر.....
۸۸.....	۱. مفهوم مدعی.....
۸۸.....	الف) اقوال فقها.....
۹۳.....	ب) نظر برگزیده.....
۹۴.....	۲. مفهوم منکر.....
۹۸.....	گفتار دوم: مفهوم تعارض، اصطلاحات مشابه و تفاوت آنها.....
۹۸.....	مفهوم تعارض و شرایط آن.....
۹۸.....	۱. تعارض در لغت.....
۹۹.....	۲. تعارض در اصطلاح.....
۱۰۱.....	۳. شرایط تعارض بینات.....
۱۰۲.....	اصطلاحات مشابه.....
۱۰۲.....	۱. تزاحم.....
۱۰۲.....	۲. ورود.....
۱۰۳.....	۳. حکومت.....
۱۰۵.....	۴. تخصّص.....
۱۰۶.....	۵. تخصیص.....
۱۰۶.....	تفاوت اصطلاحات مشابه همدیگر.....
۱۰۷.....	اقسام تعارض.....
۱۰۹.....	۲. علل وعوامل تعارض بینات.....
۱۱۰.....	گفتار اول: عوامل اختیاری.....
۱۱۲.....	گفتار دوم: عوامل غیراختیاری.....
۱۱۲.....	۱. شهادت بر اساس اصل.....
۱۱۳.....	۲. شهادت براساس ظاهر.....
۱۱۴.....	۳. اکراه بر شهادت.....
۱۱۴.....	۴. خطا و اشتباه در حس (سمع و بصر).....

بخش دوم: تعارض بیّنات در باب تداعی

۱. اصل و قاعده اولیه..... ۱۱۹
- گفتار اول: مبانی تعارض بیّنات و تفاوت آنها..... ۱۱۹
۱. عدم شمول ادله حجیت..... ۱۲۰
۲. شمول ادله حجیت..... ۱۲۳
- الف) عدم تساقط بیّنات متعارض..... ۱۲۴
- ب) تخییر حاکم نسبت به اِعمال بینه‌ها..... ۱۲۷
- ج) اصل و قاعده تساقط بیّنات متعارض..... ۱۲۸
- د) نظر مورد قبول..... ۱۳۰
۳. ثمره و تفاوت..... ۱۳۱
- الف) عدم امکان اخذ به لوازم طبق مبنای نخست..... ۱۳۱
- ب) اخذ به لوازم طبق مبنای دوم..... ۱۳۳
- گفتار دوم: ملاک حجیت بینه..... ۱۳۳
۱. طریقیت عرفی..... ۱۳۴
- الف). اقوال فقیهان..... ۱۳۴
- ب) ادله..... ۱۳۸
۲. موضوعیت شرعی..... ۱۳۹
- الف) اقوال فقیهان..... ۱۴۰
- ب) ادله..... ۱۴۳
- یکم: اصل..... ۱۴۳
- دوم: عدم دلیل..... ۱۴۵
- سوم: عدم امکان التزام به لوازم..... ۱۴۵
- چهارم: نهی پیروی از ظن..... ۱۴۶
- پنجم: ممنوعیت قیاس بیّنه با خبر واحد..... ۱۴۶
۳. درجات و اقسام علم و ظن..... ۱۴۸
- الف) اقسام علم..... ۱۴۸
- ب) اقسام ظن (گمان)..... ۱۴۹
۴. علم و ظن در کلمات فقیهان..... ۱۵۰
- الف) علم..... ۱۵۰
- ب) ظن (گمان)..... ۱۵۱

۵. ملاک مطابق اصل ۱۵۳
- الف) شواهد و قرائن ۱۵۴
- ب) مقایسه بینه با خبر واحد ۱۶۴
- ج) ثمره و تفاوت ۱۶۶
- گفتار سوم: ضابطه تشخیص باب تداعی از باب مدعی و منکر ۱۶۶
۱. ضابطه تشخیص ۱۶۶
۲. موارد تداعی ۱۶۹
۳. موارد مدعی و منکر ۱۷۰
۲. حکم صور تداعی ۱۷۱
- گفتار اول: مقتضای اخبار ۱۷۲
۱. روایات ۱۷۳
- روایت اول ۱۷۴
- روایت دوم ۱۸۰
- روایت سوم ۱۸۲
- روایت چهارم ۱۸۳
- روایت پنجم ۱۸۴
- روایت ششم ۱۸۶
- روایت هفتم ۱۸۷
- روایت هشتم ۱۸۹
- روایت نهم ۱۹۰
- روایت دهم ۱۹۱
- روایت یازدهم ۱۹۲
- روایت دوازدهم ۱۹۲
- روایت سیزدهم ۱۹۳
- روایت چهاردهم ۱۹۴
- روایت پانزدهم ۱۹۷
- روایت شانزدهم ۱۹۹
- روایت هفدهم ۲۰۰
- روایت هجدهم ۲۰۱
۲. موضوع اخبار ۲۰۳

- ۲۰۳..... الف) خصوص اعیان.....
- ۲۰۴..... ب) اعم از اعیان.....
۳. ۲۰۶..... قرائن موجود در روایات.....
- ۲۰۶..... الف) قرینه اکثریت.....
- ۲۰۷..... ب) قرینه عدلیت.....
- ۲۰۹..... ج) اقوال فقیهان.....
- ۲۱۲..... د) قرینه ذکر سبب.....
- ۲۱۳..... گفتار دوم: بر اساس قاعده و حکم عقل و تطبیق روایات.....
۱. ۲۱۴..... بودن مال در اختیار طرفین دعوا.....
- ۲۱۵..... الف) حکم به تنصیف.....
- ۲۱۸..... ب) سبب و دلیل حکم.....
- ۲۱۹..... تصویر اول.....
- ۲۲۰..... تصویر دوم.....
- ۲۲۱..... ج) اطلاق حکم نسبت به انواع بینه‌ها.....
- ۲۲۲..... یکم) تنصیف به صورت مطلق.....
- ۲۲۴..... دوم) تنصیف به صورت مقید.....
- ۲۲۷..... د) لزوم و عدم لزوم سوگند.....
- ۲۳۵..... تطبیق روایات.....
- ۲۳۸..... رابطه اخبار تنصیف و قرعه.....
۲. ۲۴۲..... نبودن مال در اختیار هیچ کسی.....
- ۲۴۳..... الف) اقوال فقیهان.....
- ۲۴۵..... ب) لزوم قسم و عدم آن با بینه راجح.....
- ۲۴۵..... یکم) ترجیح در اعتبار.....
- ۲۴۷..... دوم) ترجیح در حلف.....
- ۲۴۸..... سوم) تفصیل بین رجحان به کثرت عدالت و عدد.....
- ۲۵۳..... تطبیق روایات.....
۳. ۲۵۴..... بودن مال در استیلائی شخص سوم.....
- ۲۵۵..... الف) اقوال فقیهان.....
- ۲۵۷..... ب) ادله.....
۴. ۲۵۹..... ادعای شیء تقسیم ناشدنی.....
- ۲۶۰..... تطبیق روایات.....

بخش سوم: تعارض بیّنه مدعی و منکر

۱. بررسی اعتبار بیّنه منکر..... ۲۶۵
- گفتار اول: دیدگاه فقیهان..... ۲۶۵
۱. مانعین اعتبار بیّنه منکر..... ۲۶۶
- الف) اقوال فقیهان..... ۲۶۶
- ب) ادله مانعین..... ۲۷۰
- یکم: روایت عام..... ۲۷۰
- دوم: روایات خاص..... ۲۷۸
- سوم: اجماع..... ۲۷۹
۲. قائلان به اعتبار بیّنه منکر..... ۲۸۲
- الف) اعتبار به صورت مطلق..... ۲۸۲
- یکم: اقوال فقیهان..... ۲۸۳
- دوم: روایات عام..... ۲۸۸
- سوم: روایات خاص..... ۲۹۱
- ب) اعتبار ذاتی نه قضایی..... ۲۹۵
- یکم: اقوال فقیهان..... ۲۹۶
- دوم: آیات قرآن..... ۳۰۱
- سوم: روایات..... ۳۰۲
- نظر مورد قبول..... ۳۰۳
- گفتار دوم: ترجیح بیّنه خارج یا داخل..... ۳۰۴
۱. تقدیم بیّنه خارج..... ۳۰۶
- قول اول و دلیل آن..... ۳۰۶
- قول دوم و دلیل آن..... ۳۱۱
- قول سوم و دلیل آن..... ۳۱۳
- قول چهارم و دلیل آن..... ۳۱۴
- قول پنجم و دلیل آن..... ۳۱۵
۲. مرجحات بیّنه خارج..... ۳۱۶
۳. ترجیح بیّنه داخل..... ۳۱۷
- قول اول و دلیل آن..... ۳۱۷
- قول دوم و دلیل آن..... ۳۲۰

۳۲۴	قول سوم و دلیل آن
۳۲۶	قول چهارم و دلیل آن
۳۲۶	۴. مرجحات بیّنه داخل
۳۲۷	قول اول و دلیل آن
۳۲۸	قول دوم و دلیل آن
۳۳۰	قول سوم و دلیل آن
۳۳۱	قول چهارم و دلیل آن
۳۳۵	قول پنجم و دلیل آن
۳۳۷	۵. نقد مرجحات بیّنه خارج
۳۳۹	۶. نقد مرجحات بیّنه داخل
۳۴۰	۷. نقد ترجیح به ذکر سبب
۳۴۱	۸. نظر برگزیده
۳۴۲	رابطه اخبار قرعه با روایات باب
۳۴۵	۲. ترجیح بیّنه قدیم یا جدید و مرجحات
۳۴۶	گفتار اول: تقدیم بیّنه قدیم یا جدید
۳۴۸	۱. ترجیح بیّنه قدیم بر حادث و اقدم بر قدیم
۳۴۹	۲. ترجیح بیّنه حادث بر قدیم
۳۵۱	۳. تساوی
۳۵۳	گفتار دوم: مرجحات
۳۵۳	۱. مرجحات منصوص
۳۵۴	۲. مرجحات غیر منصوص
۳۵۶	نتیجه‌گیری
۳۶۱	کتابنامه
۳۶۱	منابع عربی
۳۷۵	منابع فارسی

مقدمه

موضوع این تحقیق «تعارض بیّنات در باب قضاء» است. تعارض عبارت است از: تنافی مدلول دو یا چند دلیل باهم، بدین معنا که مدلول هریک از دو دلیل (یا ادله) به طور مستقیم یا به ملازمه، نفی مدلول دیگری باشد، به گونه‌ای که عرف، جمع بین آن دو را امکان‌پذیر نداند. مدلول دو دلیل یا حکم شرعی است یا موضوع خارجی. موضوع خارجی نیز یا از دعاوی است یا غیر آن. قسم اول در «اصول فقه» در تعادل و تراجیح مورد بحث و بررسی قرار گرفته، و از قسم دوم در باب‌های مختلف فقهی به خصوص در کتاب قضاء تحت عنوان «تعارض بیّنه‌ها» سخن به میان آمده است که موضوع بحث ما می‌باشد. پژوهش حاضر بر آن است که موضوع یاد شده را به طور فراگیر و براساس نصوص معتبر دینی تحلیل و بررسی کند که در صورت تعارض دو بیّنه در یک پرونده قضایی، راه حل چیست و چگونه می‌توان از این معضل گذر نمود؟

از آنجا که بیّنه به عنوان یکی از مهمترین دلایل اثبات دعاوی اعم از جزایی و حقوقی در تمام اعصار و قرون و در بین همه ملل جهان مورد

توجه بوده، چنان‌که در مذهب یهود هیچ عقد و قرار دادی بدون حضور شاهد، معتبر نبوده و جهت اثبات هر دعوای مدنی را شهادت می‌جسته‌اند، اثبات دعوای بوسیله‌ای بی‌بینه به مذهب و دین خاصی اختصاص نداشته، بلکه روش عقلایی قبل از اسلام بوده است و پس از ورود دین اسلام به عرصه زندگی بشر مورد امضایی اسلام نیز قرار گرفته است، به همین جهت در روایاتی که از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام نقل شده است به مسئله‌ای تعارض بینات توجه گردیده و به تبع روایات، فقیهان اسلامی نیز در عصر و زمانشان یکی پس از دیگری به اجمال و تفصیل این مسئله را در ابواب مختلف فقه، مخصوصاً در باب قضاء مورد بحث و بررسی قرار داده‌اند، بنابراین، تعارض بینات سابقه بسیار طولانی دارد، ولی با این همه تا به حال - در حدود اطلاع نگارنده - یک تحقیق جامع و مستقل بخصوص در زبان فارسی در این زمینه انجام نگرفته است، تحقیقات گذشته از نظر شکلی نیز منسجم و هماهنگ نمی‌باشد، پس از شروع در تدوین این تحقیق متوجه شدم که، یکی از فضلاء حوزه پژوهشی نسبتاً خوبی تحت عنوان «تعارض بینه؛ بررسی تطبیقی آراء فقهی محقق نراقی با فقه‌های دیگر» در این زمینه انجام داده است که نگارنده در مواردی از آن بهره برده است ولی این پژوهش نیز مانند تحقیقات پیشین، جامع و نظام مند نیست بلکه به روش فقیهان بصورت مختلط سامان یافته است، و تحقیق دیگری توسط یکی از فقیهان عصر حاضر تحت عنوان «تعارض الیبنات و صورها الأربع» به چاپ رسیده که ظاهراً بدون هیچ‌گونه تغییری از کتاب قضاء ایشان گرفته شده است که این تحقیق نیز علاوه بر عربی بودن آن، فراگیر نمی‌باشد، لذا ضروری می‌نماید که در ضمن یک تحقیق فراگیر ابعاد گوناگون این موضوع به صورت نظام‌مند مورد بررسی قرار گیرد.